

“BO‘LAJAK TARIX O‘QITUVCHILARINING KASBIY KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI”

Yusupova Shahnoza Erkinjon qizi

Axborot Texnologiyalari va Menejment Universiteti, Assistent o‘qituvchisi

<https://orcid.org/0009-0000-2196-6283>

shahnoza.erkinnovna.1993@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo‘lajak tarix o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishning o‘ziga xos xususiyatlari yoritilgan. Zamonaviy ta’lim jarayonida tarix fani o‘qituvchisidan nafaqat chuqur tarixiy bilimga ega bo‘lish, balki ularni amaliy faoliyatda samarali qo‘llay olish, tarixiy voqea va jarayonlarni tahlil qilish, mustaqil xulosa chiqarish, axborot manbalari bilan ishlash hamda o‘quvchilarda tanqidiy va tarixiy tafakkurni rivojlantirish ko‘nikmalariga ega bo‘lish talab etiladi. Tadqiqotda bo‘lajak tarix o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishda kompetensiyaviy yondashuv, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar, tarixiy manbalar bilan ishlash va tadqiqotchilik faoliyatining ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, pedagogik oliy ta’lim jarayonida kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishning samarali usullari va ularni takomillashtirish imkoniyatlari ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: bo‘lajak tarix o‘qituvchisi, kasbiy kompetensiya, kompetensiyaviy yondashuv, tarixiy ta’lim, pedagogik kompetensiya, tadqiqotchilik kompetensiyasi, tarixiy manbalar, interfaol metodlar, pedagogik texnologiyalar, kasbiy tayyorgarlik.

So‘nggi o‘n yilliklar davomida global ta’lim tizimida ta’limning predmet-bilim modelidan kompetensiyaviy modelga transformatsiyalashuvi jarayoni kuzatilmoqda. Mazkur jarayon talabani ta’lim jarayonining obyekti maqomidan “o‘z ta’lim faoliyati va kasbiy shakllanishining subyekti” maqomiga o‘tishini nazarda tutadi.¹⁸ Zamonaviy ta’limda kompetensiyaviy yondashuv ijodkor shaxslar, dolzarb va integratsiyalashgan bilimlarga ega bo‘lgan mutaxassislarini tayyorlashning zaruriy sharti sifatida namoyon bo‘lmoqda. Bunday mutaxassislar o‘z bilimlarini muntazam ravishda takomillashtirish, kasbiy vaziyatlarni tahlil qilish va refleksiya qilish qobiliyatiga ega bo‘lishlari lozim.¹⁹

Shubhasiz, ta’lim jarayoniga kompetensiyaga yo‘naltirilgan yondashuvning joriy etilishi xalqaro tashkilotlar, xususan, YUNESKO, YUNISEF, PION va Yevropa oliy

¹⁸ Zablotska, O. (2008). Kompetentnisnyi pidkhid yak osvitiia innovatsiia: porivnialnyi analiz. Visnyk Zhytomirskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka, 40, 6

¹⁹ Hutsu, E. (2013). Kohnytyvnyi komponent v strukture professyonalnoi kompetentsyi prepodavatelii vysshei shkoly. Sovremennye problemy nauky i obrazovaniia, 1. Retrieved from: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=8501>

ta'lim hududi (EHEA) doirasidagi faoliyatda uning asosiy tamoyillarini faol muhokama qilishni taqozo etmoqda. Jumladan, 2020-yil 19-noyabrda bo'lib o'tgan Yevropa oliy ta'lim hududi mamlakatlari vakillarining uchrashuvida tomonlar Yevropada barqaror, hamjihat va farovon jamiyatni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan quyidagi tamoyillarga amal qilish majburiyatini olganlar: inklyuzivlik, innovatsionlik va o'zaro bog'liqlik. Mazkur hujjatga muvofiq, innovatsionlik "Tadqiqotlar bilan bog'liq holda yangi va yanada uyg'unlashtirilgan ta'lim, o'qitish hamda baholash metodlari va usullaridan foydalanish"ni nazarda tutadi.²⁰ Zamonaviy ta'lim jarayonini tashkil etishga bunday yondashuv kasbiy ta'lim sifatini oshirish, zamonaviy davr talablariga adekvat javob bera oladigan kompetent mutaxassislarni tayyorlashning zaruriy sharti sifatida qaraladi.

Tadqiq qilinayotgan muammoni ko'rib chiqish kontekstida «kasbiy kompetensiyalar» va «kompetentlik yondashuvi» kabi asosiy tushunchalarni nazariy-konseptual jihatdan aniqlash va mazmunini anglash muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy ilmiy adabiyotlarda kompetensiyalarni shakllantirish va baholash texnologiyasi, shuningdek, ushbu tushunchalarning mohiyati masalalari hanuzgacha faol muhokama qilinmoqda. Kompetensiyalarni o'rganish an'analarida, xususan, «xulq-atvoriy», umumiy va kognitiv kompetensiyalar ajratib ko'rsatiladi.²¹

Kompetensiyalar ro'yxati doimiy emasligi va zamonaviy jamiyat talablariga muvofiq o'zgarib borishini hisobga olib, ushbu muammoni tadqiq etuvchi olimlar Yevropaning ayrim mamlakatlari — Angliya, Germaniya, Niderlandiya, Rossiya va boshqalarning ta'lim tizimlarini tahlil qilishni taklif etadilar.

Tadqiqotimizning predmeti bo'lajak tarix o'qituvchisining kasbiy (predmetga oid) kompetensiyalari ekanligini hisobga olib, ularni aniqlashga doir ilmiy yondashuvlarni ajratib ko'rsatishni lozim. Kasbiy kompetensiyalar qatoriga quyidagilarni kiritish mumkin: shaxsiy; psixologik-pedagogik; o'z-o'zini ta'limiy (psixologik, metodik, kasbiy-amaliy komponentlar)²²; shuningdek, «nutqiy, axborotiy, xronologik, mantiqiy; makoniy; aksiosferik».²³

Tarix o'qituvchilarining kasbiy-pedagogik kompetentligini tashkil etuvchi tarkibiy qismlar tarix fanlarining o'ziga xos xususiyatlari va ularni o'qitish metodikasi bilan belgilanadigan muayyan ustuvor yo'nalishlarga ega. Oliy ta'lim muassasasining asosiy vazifalaridan biri — bo'lajak oliy ma'lumotli mutaxassisda olingan axborotni kasbiy jihatdan tahlil qila olish, o'quvchilarni tarixiy jarayonlarni tizimlashtirish va baholashga o'rgatish, shuningdek, voqea va hodisalarni muayyan tarixiy davr

²⁰ Final Draft of the Roma Ministerial Communiqué. (2020). Retrieved from https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/11/19/BFUG_compressed.pdf

²¹ Final Draft of the Roma Ministerial Communiqué. (2020). Retrieved from https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/11/19/BFUG_compressed.pdf

²² Zotova, T. (2010). Osobennosti formirovaniia professionalnykh kompetentsyi u studentov-istorykov pedahohicheskikh vuzov. Mir nauki, kultury, obrazovaniya, 20, 79-181

²³ Pometun, O. (2007). Kompetentnisnyi pidkhd v suchasniy istorychniy osviti. Istoriia v shkolakh Ukrainy, 8, 3-10.

kontekstida ko‘rib chiqish imkonini beruvchi qator kompetensiyalarni shakllantirishdan iborat. Shu nuqtayi nazardan, kasbiy kompetensiyalarning qo‘shimcha jihatini — tarixiy manbalar bilan ishlash ko‘nikmasini egallash zarurati yuzaga keladi.

Bo‘lajak oliy ma‘lumotli mutaxassisning tadqiqotchilik kompetentligi ta‘limning barcha bosqichlarida shakllanadi. Dastlabki kurslarda talaba ilmiy faoliyat asoslari bilan tanishadi va tarixiy manbashunoslikni o‘zlashtirish jarayonida tarixiy manbalarga murojaat qiladi. Keyinchalik unda tadqiqotchilikka qiziqish uyg‘onadi va uning ilmiy qiziqishlari bir yoki bir nechta muammolar doirasida jamlanadi. Ta‘limning yakuniy bosqichida, ya‘ni magistratura bosqichiga kelib, talaba, odatda, ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borish bo‘yicha muayyan tajribaga ega bo‘ladi, tarixiy manbalarni izlash va qayta ishlash algoritmini biladi, shuningdek, ularni o‘quv-tarbiyaviy hamda ilmiy faoliyat jarayonida tizimlashtirish va ulardan foydalanishni biladi.

Xulosa qilib aytganda, ta‘limni modernizatsiya qilishning zaruriy sharti — bo‘lajak o‘qituvchi-tarixchilarning kasbiy tayyorgarligiga kompetensiyaviy yondashuvni qo‘llashdir. Pedagogika oliygohini bitiruvchi o‘zining shaxsiy yaxlitligi, ichki kasbiy tuzilmasini muvaffaqiyatli shakllantirishga asos bo‘ladigan muayyan kasbiy kompetensiyalar majmuiga ega bo‘lishi kerak. Zamonaviy dunyoning dinamik ravishda o‘zgarib borishi o‘qituvchi oldiga bir qator vazifalarni qo‘yadi. Ularni amalga oshirish o‘qituvchidan sodir bo‘layotgan voqea-hodisalar va faktlarni tahlil qilish, tizimlashtirish, eng muhim jihatlarni ajratib olish, ularga analitik baho berish, eng asosiysi esa ushbu bilimlarni o‘quvchilarga tushunarli shaklda yetkazish va amaliyotda qo‘llash usullarini topishni talab qiladi.